

MARTA BOLIŃSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID: 0000-0003-0480-7576

marta.bolinska@ujk.edu.pl

MOOC dla wszystkich. Platforma „Navoica” formą edukacji bez ograniczeń (na tle historii nauczania na odległość)

Streszczenie

W XXI wieku nauczanie na odległość zyskało status powszechnej praktyki edukacyjnej. Przeszło być wsparciem dla nauczania tradycyjnego i stało się formą kształcenia autonomicznego. W ujęciu historycznym e-edukacja przeszła trzy etapy: pierwszy to kształcenie związane z początkiem nauczania na odległość (głównie tzw. kursy korespondencyjne), drugi wiąże się z rozwojem radia i telewizji, trzeci dotyczy zinstytucjonalizowania i ustandaryzowania e-learningu i wykorzystania możliwości, jakie dają nowe technologie, oraz stanowi odpowiedź na współczesne potrzeby, wymagania i oczekiwania odbiorców. Artykuł utrzymany w duchu teorii ugruntowanej przybliża – w kontekście wybranych zagadnień z historii e-learningu – ogólnopolską platformę edukacyjną Navoica, która oferuje i udostępnia kursy online typu MOOC (ang. *Massive Open Online Courses*), realizowane przez uczelnie i instytucje edukacyjne. Szkolenia o różnym poziomie trudności przeznaczane są dla szerokiej rzeszy odbiorców: od uczniów szkół różnego szczebla przez studentów i osoby zainteresowane kształceniem ustawicznym po pracowników naukowych wyższych uczelni (także literaturoznawców i językoznawców). Kursy proponowane przez platformę Navoica mogą być zaproszeniem do własnego rozwoju, drogą do podnoszenia czy poszerzania kwalifikacji, mogą też stać się przyczynkiem do zwiększenia własnych szans na rynku pracy oraz wzrostu kompetencji naukowo-badawczych i dydaktycznych.

Słowa kluczowe: kursy korespondencyjne, edukacja zdalna, platforma Navoica, dostępność, rozwój

Wprowadzenie

Ogólnopolska platforma edukacyjna Navoica oferuje i udostępnia¹ kursy online typu MOOC (ang. *Massive Open Online Courses*), realizowane przez uczelnie² i instytucje edukacyjne (m.in. ośrodki szkoleniowe, edukatorów i trenerów).

¹ Projekt „Polski MOOC” ma charakter niekomercyjny.

² Inicjatywę instytucjonalnie wspiera Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich.

Platforma, która swą nazwę zawdzięcza legendarnej pierwszej studentce³ (Czuma, Mazan 2002, s. 82–84; Kaniowska-Lewańska 1973, s. 33–45) powstała w ramach projektu pod nazwą „Polski MOOC”. Projekt był realizowany na zlecenie Ministerstwa Edukacji i Nauki⁴. Obecnie pod względem technologicznym platformę rozwija Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy, który ją również stworzył i uaktywnił. Warto zaznaczyć, że do 15 lipca 2020 r. operatorem merytorycznym była Fundacja Młodej Nauki.

Celem niniejszego tekstu jest zwrócenie uwagi na platformę edukacyjną Navoica jako formę (samo)kształcenia przydatną polonistom, zarówno tym zorientowanym literaturoznawczo, jak i językoznawczo, oraz przedstawicielom innych dziedzin i dyscyplin naukowych, zgodnie z koncepcją podejścia interdyscyplinarnego (zwłaszcza teorii ugruntowanej) (Konecki 2009) oraz strategią dydaktycznej skuteczności kursów typu MOOC w ramach e-learningu (Bates 2005; Gurba 2015, s. 119–121). Warto bowiem wiedzieć, że na przykład wśród kursów znajdują się m.in. szkolenia poświęcone interpunkcji czy komunikacji międzykulturowej⁵ oraz wiele innych (pod koniec lipca 2022 roku było ich blisko 200).

Jak czytamy w serwisie Nauka w Polsce, ponad 30 tysięcy osób jest już zarejestrowanych na platformie Navoica, a ponad 12 500 otrzymało zaświadczenia o ukończeniu szkoleń. Zrealizowanych zostało ponad 150 edycji kursów z różnych obszarów⁶.

Zarys historii i koncepcji nauczania na odległość

Rozwojowi nauczania na odległość naukowcy przypisują trzy zasadnicze fale (Moore, Anderson 2003; Bates 2005; Gurba 2015, s. 8–21). Pierwsza obejmuje pionierskie kursy związane z rozwojem druku i początkami edukacji na odległość, druga przypada na początek XX stulecia i wiąże się z rozwojem radia i telewizji, trzecia zaś (po powstaniu tzw. uniwersytetów otwartych) wciąż trwa. Współcześnie można nawet mówić o fali czwartej, która mniej związana jest z technologią, a bardziej z dostępnością, powszechnością oraz sposobem używania Internetu (faza mediów społecznościowych albo Web 2.0) (Gurba 2015, s. 8). Obecnie też

³ Według Izabeli Kaniowskiej-Lewańskiej Nawojka jako Nowojka pojawiła się w tytule modlitewnika, np. *Modlitewnik Nowojki* z końca XV w. Zob. I. Kaniowska-Lewańska, *Literatura dla dzieci i młodzieży do roku 1864. Zarys rozwoju. Wybór materiałów*, Warszawa 1973, s. 33–45.

⁴ Właścicielem platformy jest Ministerstwo Edukacji i Nauki z siedzibą w Warszawie, ul. Wspólna 1/3. Navoica należy do Ministerstwa Edukacji i Nauki. Jest rozwijana przez Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy (OPI PIB). Strona internetowa istnieje od 30 października 2018 r.

⁵ Np. Jak stawiać przecinki, aby zdania miały sens? Przyjaźnie o polskiej interpunkcji; https://navoica.pl/courses/course-v1:UniwersytetSlaski+ME_02+2021_3/about [25.07.2022]; Komunikacja międzykulturowa; https://navoica.pl/courses/course-v1:Akademia_Finansow_i_biznesu_Vistula+A-FIB_0101+2021_1/about [25.07.2022].

⁶ <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C86505%2C30-tys-osob-zarejestrowalo-sie-juz-na-platformie-edukacyjnej-navoica.html> [4.07.2022].

nauczanie na odległość staje się formą kształcenia autonomicznego, co oznacza, że nie stanowi ono ani nie potrzebuje wsparcia nauczania tradycyjnego.

Pomysł nauczania na odległość sięga pierwszej połowy XVIII wieku, kiedy to Caleb Phillips w „The Boston Gazette” zamieścił 20 marca 1729 r. ogłoszenie, w którym zarekomendował siebie jako nauczyciela nowej metody stenografii. Przekonywał, że drogą korespondencyjną można skutecznie nauczyć się tego samego, co oferuje edukacja stacjonarna. Stopniowo nauczanie na odległość (ang. *distance education*), nazwane później zdalnym, upowszechniane początkowo w formie listowej, zinstytucjonalizowało się i zostało ustandaryzowane.

Początkowo nauczanie na odległość oznaczało kształcenie korespondencyjne. Forma ta stopniowo rozpowszechniała się, począwszy od USA i Europy, po Azję i Australię. Pierwsze szkoły i kolegia powstały w Szwecji (Uniwersytet w Lund proponował kursy już od 1833 roku), następnie w Anglii (kursy korespondencyjne rozwijały się dzięki usłudze taniej poczty od 1840 r., co przyczyniło się m.in. do powstania Correspondence Colleges), Niemczech (np. w Berlinie szkoły korespondencyjne zaczęły powstawać w połowie XIX w.) oraz Francji. Edukacja zdalna zaczęła się także umiędzynarodawiać. Pierwsza szkoła o charakterze międzynarodowym pojawiła się w Pensylwanii w 1891 roku, zaś w 1883 roku powstał Uniwersytet Korespondencyjny w Ithaca w stanie Nowy York, który uważa się za pierwszą uczelnię wyższą z programem nauczania na odległość. W rozwoju edukacji zdalnej zasługi przypisuje się przede wszystkim Williamowi R. Harperowi (Gurba 2015, s. 10). Trzeba także wspomnieć o brytyjskich szkołach wyższych, które propagowały i wprowadzały zdalną edukację: University Correspondence College w Cambridge (1887) oraz Diploma Correspondence College w Oksfordzie (1894). Również w Polsce już od 1776 roku można było, dzięki materiałom przygotowanym przez Uniwersytet Jagielloński, odbywać kursy na odległość przeznaczone dla rzemieślników, co wywołało duże zainteresowanie i przelożyło się na licznych chętnych. W 1779 roku także Uniwersytet Warszawski zorganizował korespondencyjne kursy z zakresu fizyki.

Jeśli chodzi o wiek XIX, warto przypomnieć m.in. fakt wyspecjalizowania się szkół, kolegiów, uczelni oferujących nauczanie na odległość, najpierw w Europie (np. Szwecja, Anglia, Francja, Niemcy), a następnie w Ameryce Północnej oraz umiędzynarodowienie edukacji zdalnej. Jedną z pierwszych szkół nauczania korespondencyjnego o charakterze międzynarodowym była, założona w Pensylwanii w 1891 roku, International Correspondence Schools w Scranton. Stopniowo zaczęły pojawiać się także instytucje, dzięki którym nauczanie na odległość stało się coraz bardziej profesjonalnie przygotowane i opatrzone konkretnymi standardami pracy. Instytucjonalizacja wiązała się zarówno z rosnącym zapotrzebowaniem na tego rodzaju edukację, jak też ze zwiększającymi się możliwościami stosowania (niekiedy kosztownych), rozwiązań technologicznych oraz z obsługą coraz liczniej zgłaszających się chętnych (Gurba, 2015, s. 11–12). Nie bez znaczenia była także chęć zachowania dobrej jakości oferowanych szkoleń. W 1873 roku w Bostonie powstało towarzystwo, które zrzeszyło edukatorów prowadzących zajęcia na odległość (Society to Encourage Studies at Home). Polskim

odpowiednikiem zorganizowanej formy nauczania na odległość było Towarzystwo Kursów Akademickich dla Kobiet (1896) oraz tzw. Uniwersytet Latający (1896). W 1906 roku powstała pierwsza w świecie placówka stosująca wyłącznie nauczanie na odległość – University of Wisconsin-Extension. Uznaje się ją za prekursora masowych kursów online typu MOOC⁷. Niebagatelne znaczenie w szerzeniu nauczania na odległość odegrały: radio (od lat dwudziestych XX w.), telewizja (od lat trzydziestych XX w.) oraz powstanie komputerów, sieci telefonii komórkowej i Internetu (XX wiek). Uważa się je za składowe drogi do obecnych możliwości nauczania na odległość. Warto jeszcze wspomnieć, że w 1969 roku powołano do życia British Open University, co uważa się za początek tzw. trzeciej fali e-learningu (Gurba 2015, s. 12). W czwartej fali podkreśla się zmiany, jakie zaszły w relacjach i interakcjach wykładowców i studentów (nauczycieli i uczniów) oraz samych studentów, uczniów, kursantów.

Platforma NAVOICA

Kursy e-learningowe korzystają ze zmiany podejścia do edukacji, w ramach którego to kursant staje się jednostką aktywną. Oznacza to, że treści i kursy zamieszczane na platformie Navoica mogą trafić do każdego, kto ma dostęp do sieci, chce się uczyć i rozwijać. Nie ma ograniczeń dotyczących wieku, miejsca zamieszkania, poziomu wiadomości, wykształcenia, statusu zawodowego czy pory dnia. Naukę można podjąć w dowolnym czasie, w każdym miejscu, we własnym tempie. Wszystkie zajęcia są bezpłatne. Bez opłat odbywa się więc rejestracja, zapisanie się na kurs, uczestnictwo w nim, konsultacje z wykładowcami oraz uzyskanie zaświadczenia⁸. Kursy dostępne są online. Kanwą zajęć są materiały

⁷ Kryteria klasyfikacji kursów MOOC bywają różne. Najszerzej proponuje Grainne Conole, która opiera je na dwunastu wymiarach. Są to: stopień otwartości, skala uczestnictwa, stopień wykorzystania multimediów, rozmiar komunikacji, zakres możliwej współpracy między uczestnikami, typ ścieżki edukacyjnej uczestników kursu, stopień zapewnienia jakości, zakres zachęt dla użytkowników do dzielenia się uwagami, rodzaj systemu oceniania i certyfikacji, poziom sformalizowania kursu, zakres autonomii, poziom różnorodności (Gurba 2015, s. 85–87).

⁸ Polityka prywatności Platformy Edukacyjnej NAVOICA OPI PIB opiera się na przepisach:

- rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. UE. L nr 119, s. 1) – dalej „RODO”;

- ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2019 r., poz. 1781),

- ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. z 2019 r., poz. 2460 ze zm.),

- ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną (Dz.U. z 2020 r., poz. 344 ze zm.),

- ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r., poz. 85 z późn. zm.),

- ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o instytucjach badawczych (Dz.U. z 2018 r., poz. 736).

tekstowe, filmy, quizy, notatki nielinearne (Bolińska 2021), czasem również treści interaktywne. Formą podsumowania i zaliczenia kursu jest zwykle test końcowy (próg zaliczenia to przeważnie 60–80%). Platforma gromadzi i udostępnia kursy typu MOOC. Jest jednak szansa, że w przyszłości oferta zostanie rozszerzona również o ścieżki kariery czy studia online.

Aby zapisać się na kurs, należy się najpierw zarejestrować, następnie zalogować na platformie Navoica, wreszcie wyszukać odpowiedni kurs, na który zostały otwarte zapisy. Nie są prowadzone postępowania rekrutacyjne, nie wymaga się również dostarczania żadnych dokumentów. Jednakże w przypadku kursów (współ)finansowanych przez Unię Europejską wymagane jest wypełnienie stosownego kwestionariusza. Kursy dostępne są zwykle w więcej niż jednej edycji.

Na stronie platformy Navoica po ofercie oprowadza katalog główny. Po lewej stronie okna widnieje pasek z napisem: filtr, gdzie ułożone zostały kategorie, w ramach których pogrupowano – dziedzinowo i zgodnie z dyscyplinami – kursy (należy wybrać właściwy obszar). Są tu (podane alfabetycznie) i zmieniające się co do liczby (kursy są na bieżąco aktualizowane, dodawane lub finalizowane) rozmaite propozycje.

W dniu 28 lutego 2022 roku stan kursów przedstawiał się następująco: biznes i zarządzanie (23), edukacja (3), ekonomia i finanse (7), informatyka (21), inżynieria (5), języki obce (12), matematyka (5), nauki humanistyczne (8), pedagogika i dydaktyka (9), prawo (1), programowanie (8), psychologia (4), rozwój osobisty (15), socjologia (5), systemy dla nauki i szkolnictwa wyższego (5), sztuka (6), zdrowie (2)⁹. Po kliknięciu np. w pasek: nauki humanistyczne wyskakują informacje: poziom trudności (początkujący 6), średnio zaawansowany (2). Można też wybrać kursy w konkretnym języku: polski (4) i angielski (4). Po prawej stronie pojawiają się nazwy konkretnych propozycji kursów wraz z ich logo. Wśród organizatorów wyświetlają się: Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie (1), Akademia Finansów i Biznesu (2), Politechnika Krakowska (1), Uniwersytet Śląski w Katowicach (4). W przypadku kursów pojawiają się też informacje typu: poziom trudności: początkujący, średnio zaawansowany, zaawansowany. Można wybrać kursy w różnych językach: polskim (89), angielskim (44), ukraińskim (4), rosyjskim (1), niemieckim (1). I tak na przykład w dniu 28 czerwca 2022 roku, ze względu na poziom trudności, Navoica oferowała 179 kursów, w tym 126 dla początkujących, 51 dla średnio zaawansowanych oraz 2 jako zaawansowane. W języku polskim można było znaleźć 121 propozycji, w języku angielskim 49, po ukraińsku i rosyjsku po 4 oraz 1 w języku niemieckim¹⁰.

Warto odnotować, że etykieta zamieszczona w górnym lewym rogu „sortuj” umożliwia sortowanie wg kilku kryteriów, m.in.: domyślne, alfabetyczne A–Z, alfabetyczne Z–A, data rozpoczęcia rosnąco, data rozpoczęcia malejąco. Infor-

⁹ Stan na 28 lutego 2022 r. Zob. <https://navoica.pl/courses> [28.02.2022].

¹⁰ <https://navoica.pl/courses> [28.06.2022].

macja o nowych kursach lub kolejnej edycji już istniejących jest dostępna także w mediach społecznościowych. Natomiast w lewym górnym rogu (na kontach poszczególnych użytkowników) pojawiają się dane dotyczące statusu kursu: nadchodzący, w trakcie, zakończony.

Zapisy na kursy odbywają się bez ograniczeń, trzeba jednak sprawdzać zawartość i pojemność modułów, liczbę godzin czy czas trwania, by zdołać ukończyć rozpoczęte zajęcia. Istnieje też możliwość wypisania się z kursu (poziom „Moje kursy”, czerwona etykieta w prawym dolnym rogu i komunikat: „Wypisz się”). Dodatkowo w prawym dolnym rogu ekranu widnieje komunikat dotyczący licencji treści (informuje, czy dozwolone jest kopiowanie określonych fragmentów danego kursu; w większości treści są objęte prawami autorskimi). Kursy zawierają też archiwa użytkowników, co pozwala na wgląd w poznane już treści oraz zdobyte osiągnięcia¹¹.

E-leraning, czyli kształcenie na odległość

Kształcenie rozumiane jest jako „ogół świadomych, planowych i systematycznych oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych na uczniów (dzieci, młodzież i dorosłych) mający na celu zapewnienie im wykształcenia ogólnego lub/i zawodowego” (Kupisiewicz C., Kupisiewicz M. 2009, s. 87). Na kształcenie można spojrzeć także bardziej holistycznie. Wtedy traktowane jest jako przygotowanie ludzi do aktywnego udziału w życiu społeczeństwa opartego na wiedzy, z akcentem położonym na rozwój zainteresowań, aspiracji poznawczych oraz potrzeb ustawicznego samokształcenia jako podstawowego warunku aktywnej i świadomej egzystencji w świecie ustawicznych przemian, wreszcie jako forma ukształtowania wszechstronnie rozwijającej się jednostki pod względem intelektualnym, emocjonalnym, wolicjonalnym i psychofizycznym (Kupisiewicz C., Kupisiewicz M. 2009, s. 87). Kształcenie może mieć charakter bezpośredni lub pośredni. Bezpośredniość oddziaływania wiąże się z koncentrowaniem się nauczyciela (wykładowcy, trenera itd.) na zadaniach związanych z kierowaniem procesem i czuwaniem nad realizacją założonych celów (m.in. dobór stosownych treści, metod, form organizacyjnych, pomocy dydaktycznych, kontrola procesu i ocena wyników). W przypadku kształcenia pośredniego rolę nadrzędną powierza się kursantowi/ucznikowi, który przede wszystkim w drodze samokształcenia (poprzez systematyczność, samokontrolę i samoocenę) osiąga założone cele i weryfikuje skuteczność podejmowanych aktywności (np. samodzielne gromadzenie, selekcjonowanie i studiowanie materiałów dydaktycznych, odwrócona lekcja itd.) (Bolińska 2021, s. 23–26; Kupisiewicz C., Kupisiewicz M. 2009, s. 88).

Nauczanie (kształcenie) na odległość definiuje się jako prowadzenie procesu dydaktycznego w fizycznym oddaleniu od siebie uczących się i nauczających

¹¹ Po lewej stronie okna znajduje się zakładka: moje zaświadczenia.

(Godawa, Kutek-Sładek 2021, s. 122). Zdobywanie wiedzy oraz nauczanie na odległość wiąże się przede wszystkim z samodzielnością w procesie uczenia się (Sajdak 2013, s. 387–429). Wykorzystuje się przy tym różne media i aplikacje, które umożliwiają interakcje między nauczycielami a uczniami/studentami w celu przekazywania treści kształcenia. Metodę tę uważa się za rodzaj edukacji zapośredniczonej (Holmberg 2008, s. 9), ponieważ inicjatorem i osobą prowadzącą proces dydaktyczny jest nauczyciel, ale faktyczną kontrolę nad przebiegiem i osiąganymi efektami procesu uczenia (się) sprawuje uczestnik (np. uczeń, student, kursant) (Kiryakova 2009, s. 30).

Distance education, nazywane także kształceniem na odległość, nauczaniem zdalnym, e-learningiem, e-edukacją, to terminy opisujące różne aspekty tego samego zjawiska (procesu). Forma ta może być w całości realizowana zdalnie (na odległość), może też przybierać charakter hybrydowy (komplementarny). Wtedy wprowadza się zarówno tradycyjne, jak i wirtualne metody nauczania (Michałowski, Myka 2014, s. 7). Metoda e-edukacji może mieć charakter synchroniczny (online), gdy zajęcia odbywają się w czasie rzeczywistym, lub asynchroniczny, gdy materiały są udostępnione uczącym się niezależnie od czasu (Heba 2009, s. 147–148), a także jako *flipping* (tzw. model odwróconej lekcji) (Sadeghi 2019, s. 80–88).

Modyfikacji ulegają zatem: rola nauczyciela oraz zadania ucznia/studenta/kursanta. Wykładowca ma okazję do otwierania się na potrzeby i oczekiwania osób nauczanych, do motywowania ich ku autonomii w myśleniu i funkcjonowaniu, do poszerzania środowiska uczenia się (Sajdak 2013, s. 473). Następuje przesunięcie z obszaru edukacji bezpośredniej do pośredniej, wreszcie jeśli postrzegać uczenie się jako proces, w wyniku którego powstają u objętych nim osób nowe formy zachowania lub zmieniają się formy nabyte wcześniej, to w przypadku nauczania na odległość zmieniają się m.in. aktywność własna jednostki, motywacja wewnętrzna i zewnętrzna, koncentracja uczącego się podmiotu oraz czas i sposób kształcenia. Również nauczyciel, w zależności od stosowanego podejścia (wizji pracy), może wchodzić w rozmaite role: facylitatora, negocjatora, mediatora, przewodnika, doradcy, autorytetu, trenera umiejętności, tutora (Sajdak 2013; Żylińska 2013). Kursant zaś może sam dokonywać regulacji, bowiem dzięki e-learningowi uczący się podmiot może sam zadbać o komfort pracy i zarządzanie własnym procesem uczenia się. Warto odwołać się do wiedzy dotyczącej budowania własnego dobrostanu. Otóż Daniel Siegel, zgodnie z teorią poliwalgalną Stephena Porgesa (Siegel 2018) opracował tzw. teorię regulacji. Wskazał trzy strefy, w obrębie których ludzki organizm, pod wpływem różnych czynników, wchodzi w kontakty z otoczeniem, ewokując własne reakcje (chodzi o procesy na poziomie biologicznym/bodźców oraz o emocje). Model stref regulacji pozwala zrozumieć, jak ludzki organizm reaguje na różne doświadczenia. Regulacja jest rodzajem narzędzia, po które może sięgnąć człowiek, by zadbać o swój dobrostan. Składa się ze stref: zielonej, czerwonej,

niebieskiej¹². Strefa zielona pozwala na (samo)rozwój, zapamiętywanie, nabywanie nowych umiejętności¹³.

Tradycyjna i „odwrócona” nauka (lekcja)

Kursy na platformie Navoica, podobnie jak zajęcia dostępne na innych platformach, mogą być traktowane autonomicznie, mogą też wspierać tradycyjną edukację, stając się formą nauczania hybrydowego. Do formatu mieszanego nawiązuje tzw. model odwróconej lekcji/edukacji. Jego istotą jest przeniesienie ciężaru zdarzeń na kursanta oraz zastosowanie nowoczesnych narzędzi informatycznych, bo właśnie wtedy nauczanie/uczenie się wiąże się z przeniesieniem energii z instruktora na uczniów, poprzez wykorzystanie narzędzi do kształcenia w celu poprawy środowiska nauki. Narzędzia do kształcenia mogą być różne (m.in. filmy, nagrane wcześniej wykłady, notatki, zadania). Według badaczy odwróconą edukację można przedstawić zatem jako tzw. przesunięcie środowiskowe: ze środowiska nauki, w którego centrum znajduje się nauczyciel (jako osoba podająca instrukcję), na środowisko, w którego centrum jest kursant/uczeń.

Metoda odwróconej klasy (*flipped classroom*) korzeniami tkwi w modelu konstruktywistycznym, w ramach którego nauka jest procesem aktywnym, społecznym, zogniskowanym na interakcjach (Sajdak 2013, s. 423–429). Uczący się mogą spożytkować swoje wcześniejsze doświadczenia i zdobytą wiedzę do budowania nowych kompetencji (cykl Davida Kolba) (Sajdak 2013, s. 425–426). Za pionierów i twórców metody odwróconej edukacji uważa się Aarona Samsa i Jonathana Bergmana (Woodland Park High School w Colorado), którzy – dla nieobecnych na lekcjach uczniów — zaczęli nagrywać prezentacje PowerPoint. Umieszczali je w Internecie, co spowodowało, że stopniowo coraz częściej uczniowie sięgali po e-wykłady, wykorzystując je do nauki przed zajęciami, dzięki czemu czas w klasie mógł być poświęcony na spożytkowanie zdobytej wiedzy w konkretnych zadaniach/dyskusjach. Motywacją do wdrożenia metody odwróconej klasy stały się dwie zasadnicze składowe: powszechne i ogólnodostępne występowanie filmów, materiałów i informacji w Internecie oraz słabe wyniki w nauce uczniów uczęszczających do klas tradycyjnych. Jak z powyższego wynika, idea tzw. odwróconej lekcji zasadza się na przekonaniu, że to osoba ucząca się powinna pozostawać w centrum zdarzeń edukacyjnych jako ich aktywny podmiot (Julkowska, Moskies-

¹² Teorię regulacji zmodyfikowały Agnieszka Stein i Małgorzata Stańczyk, które dodały strefę żółtą. Zob. K. Buszkiewicz, *Chcesz się rozwijać? Nie wychodź za daleko od swojej strefy komfortu (część I)*, <https://opsychologii.pl/chcesz-sie-rozwijac-nie-wychodz-za-daleko-od-swojej-strefy-komfortu-czesc-1.html> [2.03.2022].

¹³ W strefie zielonej dominuje nastawienie na kontakty społeczne, na interakcje, na współpracę, na drugiego człowieka. Wtedy też ludzki organizm gotów jest do rozwoju, zdobywania wiedzy, uczenia się, zapamiętywania; otwarty na wyzwania czerpie satysfakcję z podejmowanych i pokonywanych problemów.

wicz 2018; *Przewodnik* 2015, s. 11–15). Zatem tzw. edukacja wyprzedzająca lub inaczej odwrócona lekcja zaprasza do zmian (i zamiany) kolejności w procesie uczenia się. Platforma Navoica taką zmianę umożliwia, a nawet do niej zachęca. Z pewnością też motywuje do samodzielnego zdobywania wiedzy i nabywania umiejętności z różnych dziedzin i dyscyplin. Może być autonomiczną i zindywidualizowaną formą zdobywania wiedzy, może też wspierać edukację instytucjonalną.

Navoica – przestrzeń dostępności i szczególnych potrzeb

Platforma Navoica jest w trakcie modyfikacji, które mają doprowadzić do tego, by kursy były dostępne cyfrowo oraz uwzględniały możliwości osób ze szczególnymi potrzebami¹⁴. Zmiany polegają na dostosowaniu stron (przed zalogowaniem) do wytycznych WCAG 2.1 na poziomie AA. Wciąż jeszcze treści zamieszczone na stronie internetowej są jedynie częściowo zgodne z ustawą o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych¹⁵. Chodzi m.in. o niezgodności i wyłączenia, które dotyczą wybranych aspektów, w tym: nie wszystkie filmy zawierają napisy, niekiedy brakuje tekstów alternatywnych do obrazów, nieodpowiednia jest również hierarchia nagłówków, niektóre elementy mają nieodpowiedni kontrast, a formularze nie zawsze opatrzone są etykietami, trudno pobrać napisy, nie można jeszcze korzystać z audiodeskrypcji. Wyłączenia dotyczą kursów niewytworzonych przez OPI PIB oraz multimediów opublikowanych przed 23 września 2020 roku¹⁶.

Edukacja ku przyszłości

Howard Gardner, autor m.in. *Multiple Inteligences (MI)*, czyli koncepcji inteligencji wielorakich, w opracowaniu *Pięć umysłów przyszłości* przekonuje, że świat w nieodległej przyszłości będzie wymagał nowych umiejętności, nowej formy organizacji kompetencji (Gardner 2009), nowych sposobów docierania do wiedzy. Psycholog wymienia zdolności poznawcze, które mają szansę wzmocnić elastyczność w sposobie myślenia, rozwiązywaniu problemów, podejmowaniu

¹⁴ Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz.U. poz. 1696).

¹⁵ Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz.U. poz. 848). Przywołana ustawa wdraża dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2102 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie dostępności stron internetowych i mobilnych aplikacji organów sektora publicznego (Dz. Urz. UE L 327 z 2.12.2016). Wspomniana ustawa zmienia ustawę z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne oraz ustawę z dnia 6 grudnia 2018 r. o zmianie ustawy o dowodach osobistych oraz niektórych innych ustaw.

¹⁶ <https://navoica.pl/accessibility> [28.02.2022].

obowiązków zawodowych przy jednoczesnym wyspecjalizowaniu się funkcjonalnym. Stąd jego propozycję, nazwaną pięcioma teoriami umysłu, traktuje się jako formę kształcenia sprawności zdążających w określonym kierunku – od podejścia dziedzinowego do głębokiej refleksji natury społecznej. Temu służyć mogą m.in. e-kursy (np. na platformie Navoica), dlatego Gardner wskazuje na potrzebę zadbania o:

- umysł dyscyplinarny – który będzie umożliwiał opanowanie ważnego przedmiotu (np. biologii, fizyki, historii, matematyki) i przynajmniej jednej dyscypliny zawodowej;
- umysł syntetyzujący – który będzie sprzyjał zdążaniu w kierunku wyłaniania kompetencji pochodzących z różnych dyscyplin i sfer, aby utworzyć ich spójną całość możliwą do pozostawienia innym ludziom;
- umysł kreatywny – który pozwoli uaktywnić zdolność do odsłaniania i wyjaśniania nowych problemów, pytań i zjawisk oraz do podejmowania nowatorskich rozwiązań;
- umysł respektujący – który uwzględni głównie świadomość różnic między ludźmi i szacunek wobec nich (np. możliwość uaktywnienia się różnych form innowacji dydaktycznych);
- umysł etyczny – który wyartykułuje fakt, że najistotniejsze jest wywiązywanie się z obowiązków pracowniczych (zawodowych) i obywatelskich (społecznych) (Bolińska 2021, s. 129–130).

W dobie globalizacji nowe podejście do umiejętności oraz otwarty dostęp do ich zdobywania idą w parze z wyzwaniami świata w XXI wieku, a także zrewidowanym spojrzeniem na proces uczenia (się) czy zmieniający się profil rynku pracy.

Podsumowanie

Do zalet nauczania na odległość zaliczyć wypada nieograniczony dostęp uczących się do treści merytorycznych (z reguły zamieszczanych na platformie edukacyjnej), niższe (wobec tradycyjnych) koszty uczenia się, w tym przede wszystkim elastyczność w planowaniu czasu poświęcanego na edukację, możliwość uczenia się w dowolnym miejscu, anulowanie trudności związanych z fizycznym dostępem do kształcenia.

Wśród wad podkreśla się słabą zdolność koncentracji słuchaczy (uczniów, studentów, kursantów itp.) podczas zajęć, osłabienie kontaktów interpersonalnych, brak (bezpośredniej) interakcji z nauczycielem czy konieczność korzystania ze sprzętu z nowoczesnymi technologiami informatycznymi (Sadeghi 2019, s. 83–84).

Jak zapewniają organizatorzy, kursy udostępniane na platformie Navoica mają wysoki poziom merytoryczny (z reguły są solidnie przygotowane pod kątem jakości kształcenia) oraz zróżnicowany poziom trudności, zdefiniowany zakres tematyczny, określony plan, efekty kształcenia, formy zaliczenia, czas trwania

i jasno wskazaną docelową grupę odbiorców. Tworzone są przez doświadczoną kadrę, w tym ekspertów, trenerów, pracowników naukowych wyższych uczelni. Obejmują m.in. języki obce, rozwój osobisty, programowanie i obsługę programów, biznes, kompetencje badawcze w pracy naukowej, dydaktykę, zarządzanie (np. procesem uczenia się, przedsiębiorstwem) i wiele innych. Bogata oferta jest stale poszerzana. Wiele kursów odbywa się w językach obcych, np. angielskim, ukraińskim, niemieckim. Z osobami prowadzącymi kursy można się kontaktować przez forum w sekcji „Dyskusja” lub poprzez wiadomości e-mail.

Korzystanie z kursów zamieszczonych na platformie Navoica może stać się sposobem na podniesienie samodzielności myślenia i działania kursantów, formą intelektualnej aktywności, treningiem kreatywności i pomysłowości. Navoica jest też propozycją zaangażowania się we własne kształcenie, a także daje szansę na wzięcie odpowiedzialności za efekty własnego uczenia się. Umożliwia ponadto uczestnikom dołączenie do międzynarodowej społeczności osób uczących się. Każdy, kto ma dostęp do sieci i chęć pogłębiania wiedzy i umiejętności, może wziąć udział w zajęciach przygotowanych przez najlepsze uczelnie, instytucje edukacyjne i firmy szkoleniowe. Na stronie kursu zamieszczone są warunki udziału w szkoleniach oraz reguły obowiązujące w danym kursie. Warunkiem koniecznym jest zaakceptowanie, przed przystąpieniem do zajęć, tzw. kodeksu honorowego.

Bibliografia

- Bates, T., 2005. *Technology. E-Learning and Distance Education*. New York: Routledge.
- Bolińska, M., 2021. *Mapo/myślo/grafia. Rola notowania nieliniowego w kształceniu akademickim*. Kraków: Libron.
- Buszkiewicz, K., 2019. *Chcesz się rozwijać? Nie wychodź za daleko od swojej strefy komfortu (część I)*. Dostępne na stronie: <https://opsychologii.pl/chcesz-sie-rozwijac-nie-wychodz-za-daleko-od-swojej-strefy-komfortu-czesc-1.html> [30.06.2022].
- Czuma, M., Mazan L., 2002. *Pępek świata nazywa się Kraków*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Anabasis.
- Gardner, H., 2009. *Pięć umysłów przyszłości*. Przeł. D. Bakalarz. Warszawa: Laurum.
- Godawa G., Kutek-Sładek K., 2020. Zdalne nauczanie w sytuacji pandemii COVID-19 w opinii rodziców uczniów szkół podstawowych. *Roczniki Pedagogiczne*. Tom 12 (48), 4, s. 121–130; DOI: 10.18290/rped20124-9.
- Gurba, K., 2015. *MOOC. Historia i przyszłość*. Kraków: UPJPII w Krakowie Wydawnictwo Naukowe.
- Moore, M. G., Anderson, W. G. (ed.), 2003. *Handbook and Distance Education*. New York: Routledge.
- Heba, A., 2009. Nauczanie na odległość – wczoraj i dziś. *Nauczyciel i Szkoła*, 3–4 (44–45), s. 145–152. Dostępne na stronie: https://www.researchgate.net/publication/326260844_NAUCZANIE_NA_ODLEGLOSC_-_WCZORAJ_I_DZIS [28.06.2022].
- Holmberg, B., 2008. *The Evolution, Principles and Practices of Distance Education*. Oldenburg: Bibliotheks- und Informationssystem der Univ. Dostępne na stronie: <http://www.c31.uni-oldenburg.de/publikationen/volume11.pdf> [30.06.2022].
- Kaniowska-Lewańska, I., 1973. *Literatura dla dzieci i młodzieży do roku 1864. Zarys rozwoju. Wybór materiałów*, Warszawa: PZWS.

- Kiryakova, G., 2009. Review of Distance Education. *Trakia Journal of Sciences*, 7(3), s. 29–34.
- Konecki, K. T., 2009. *Przedmowa do wydania polskiego*. W: Kathy Charmaz, *Teoria ugruntowana. Praktyczny przewodnik po analizie jakościowej*. Przeł. B. Komorowska, Warszawa: PWN, s. IX–XXVII.
- Kupisiewicz, C., Kupisiewicz, M., 2009. *Słownik pedagogiczny*. Warszawa: PWN.
- Michałowski, R., Myka, W., 2014. *Jak wdrażać kształcenie na odległość w kształceniu ustawicznym w formach pozaszkolnych krok po kroku*. Warszawa: KOWEZIU.
- Navoica.pl*. Dostępne na stronie: <https://navoica.pl/courses> [28.02.2022].
- Sadeghi, M., 2019. A Shift from Classroom to Distance Learning: Advantages and Limitations. *International Journal of Research in English Education*, 4 (1), s. 80–88. DOI: 10.29252/ijree.4.1.80.
- Siegel, D., Payne-Bryson, T., 2018. *The Yes Brain. Mózg na tak*. Warszawa: Harper Collins Polska.
- Przewodnik dydaktyczny — metoda odwracania klasy w kształceniu dorosłych iFlip — metoda odwracania klasy w kształceniu dorosłych Erasmus+* 2015: 15-204-012651. Dostępne na stronie: http://projectflip.eu/wp-content/uploads/2018/05/iFLIP_IO7_Learning-Guide-on-FTC-in-Adult-Education_PL.pdf [28.06.2022].
- Sajdak, A., 2013. *Paradygmaty kształcenia studentów i wspierania rozwoju nauczycieli akademickich. Teoretyczne podstawy dydaktyki akademickiej*. Kraków: Impuls.
- Julkowska, V., Moskiewicz K., 2018. *Akademia Kształcenia Wypierającego: poradnik dydaktyczny dla nauczycieli prowadzących zajęcia pozalekcyjne w ramach projektu Cyfrowa Szkoła Wielkopolsk@ 2020*. Poznań: Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu.
- Żylińska, M., 2013. *Neurodydaktyka: nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. Poz. 1696).
- Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz.U. Poz. 848).

MOOC for everyone. Navoica platform as an unlimited form of education (against the background of the distance learning history)

Abstract

In the 21st century, distance learning has gained the status of a common educational practice. It ceased to be a support for traditional education and has become a form of autonomous schooling. Historically, e-education has gone through three stages, the first being teaching related to the beginning of distance learning (mainly the so-called correspondence courses), the second, connected with the development of radio and television, and, finally, the third relating to institutionalization and standardizing of e-learning as well as the factual application of the opportunities provided by new technologies, as well as a response to contemporary needs, requirements and expectations of recipients. The paper, in the spirit of the well-established theory, introduces – in the context of selected issues from the history of e-learning – the Polish national educational platform Navoica, which offers and provides online courses called MOOC (Massive Open Online Courses), administered by universities and educational institutions. Trainings at various levels of difficulty are intended for a wide range of recipients: from school students at different levels, through students and people interested in lifelong learning, to academic staff of universities (also literary scholars and linguists). Courses offered by the Navoica platform may be an invitation to an individual development, a way to raise or broaden qualifications, and they may also become a contribution to increasing opportunities within the labor market and boost people's research and teaching competences.

Keywords: correspondence courses, distance learning, Navoica platform, accessibility, development

Marta Bolińska, doktor habilitowana w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach; profesor uczelni; autorka kilku książek, m.in. *Przez „Świat Młodych” do literatury. O prozie Janusza Domagali* (Kielce 2004), *Na papierze i w eterze. O wystąpieniach publicznych również dla dziennikarzy* (Kraków 2006), *Kobiet trzy portrety. Zofia Bukowiecka – Agnieszka Barłógowa – Halina Snopkiewicz* (Kraków 2009), *Komunikacja czytelnicza: dorośli – dzieci. Uwarunkowania i efekty lektury* (Kraków 2010), *Zdarzenia niepunktualne. Biograficzny i antropologiczno-kulturowy kontekst opowieści o biegu ludzkiego życia w prozie Doroty Terakowskiej* (Kielce 2013), *Mapo/myślo/grafia. Rola notowania nieliniowego w kształceniu akademickim z suplementem* (2021), oraz ponad stu artykułów, szkiców i rozpraw z zakresu literatury i kultury XX wieku; zajmuje się także specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym zwłaszcza tyflokomunikacją.